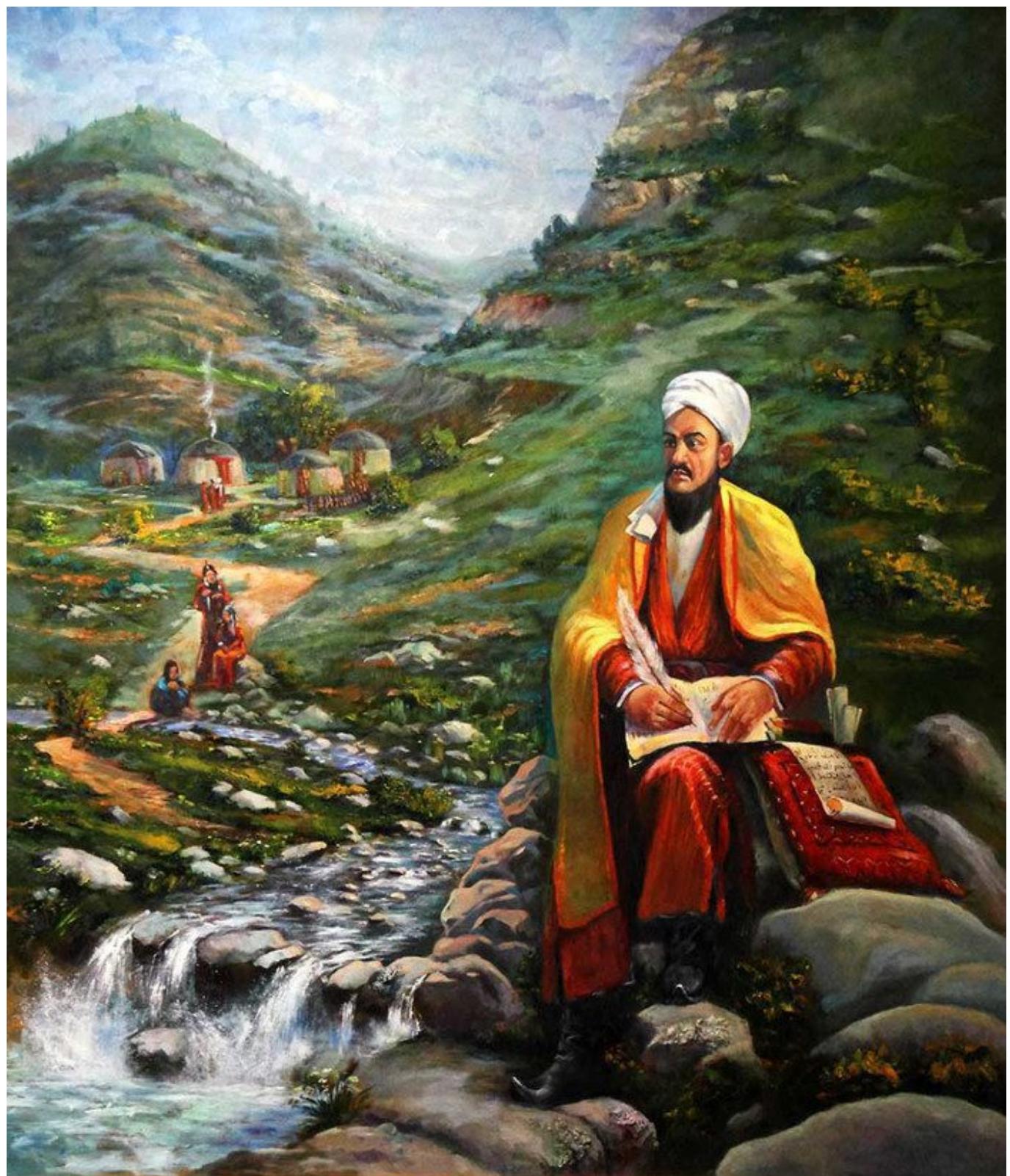


Söýginiň ruhy

Category: Filosofiýa, Kitapcy, Magtymgulyny öwreniș, Sözler
написано kitapcy | 22 января, 2025
Söýginiň ruhy SÖÝGINIŇ RUHY



Bu dünýäni yshk bezeýär. Hakyň yshkyndan ýasalan ýagty jahan özünüň söýgusi bilen ýaşamaga gyzykly. Ozal başda ýüregine söýgi giren adamzat bu dünýäniň yshkyna düşüp, onuň lezzetini hem, ezýetini hem çekip, ondan doýmaýar. Seri sag her bir adam bu jahana gyzygyp ýaşaýar. Şonuň üçin asly toprakdan alınan adam tebigata diýseň golaý. Onuň söýgusi bu jahana siňen.

Ýürekde söýgi bar wagty ýaşamak aňsat. Söýgi adama saglyk, ömür, bagt, hatda döwlet-rysgal we gülläp duran ykbal berýär. Geçmişde ýaşap geçen beýik şahsyýetler öz söýgusi bilen öz adyny olmez-ýitmez ýazyp, taryha röwüş berip gidipdir. Ol söýgüler dürli-dürli bolupdyr. Hakyň yshky, Watan yshky, il-gün yshky, juwanlyk yshky, sözüň yshky, paýhas yshky bolupdyr. Dünýäde görünýän we görünmeýän, janly we jansyz zatlaryň ählisiniň öz ruhy bar. Şol ruhlar özünüň derejesine görä ýaşaýar. Söýginiň ruhy hiç haçan ölenok. Ol söýgi çyn, Hakdan içen söýgi bolsa, heňňamlaryň goýnunda uzak wagtlap ýaşaýar.

Taryha ser salsak, ata-babalarymyzdan beýik şahsyýetler yška ulaşyp, söýginiň olmez-ýitmez ruhy bilen öz atlaryny ýazypdyrlar. Şolaryň biri hem Beýik Magtymgulydyr. Onuň yshky bir taraply däl. Onuň söýgusi Zemin söýgüsinden Arş söýgüsine çenli baryp ýetýär. Şonuň üçin onuň kalbynda öcmez-sönmez Beýik yshk bar. Ol Beýik yshkda o dünýäniňem, bu dünýäniňem yshky bar. Onuň köki Zeminde, şahalary jahanda, gülleri Arşda, miwesi Hakyň kalbynda bolýar. Ine, Magtymgulynyn olmez-ýitmezligi şeýle beýik söýginiň ruhunda. Ol söýgi olmeýär, Hakyň dergähinde, jahan degresinde, adamlaryň kalbynda ýaşap ýör. Magtymgulynyn olmez-ýitmezligi şeýle beýik söýginiň ruhunda. Ol söýgi olmeýär, Hakyň dergähinde, jahan degresinde, adamlaryň kalbynda ýaşap ýör. Magtymgulynyn Zemin söýgusi ilki bilen ýurduna we il-gününe bolan yshkdan başlanýar. Şol ysh onuň galamynyň ujunda surat çekýär. «Soñudagy» şygryna hiç hili reňk gerek däl. Şahyr ony söz bilen diýseň aýdyň çekipdir:

Janym biziň, Soñudagy,
Dagdanlydyr biliň seniň.
Ganym görse garşylaşar,
Ýomut, gökleň iliň seniň.

Öylükde ýaýlany gursak,
At çaldyryp baýrak bersek.
Temetede orak orsak,

Aş dökmek hyýalyň seniň

Kesgiç-kesgiç baýyr geçer,
Gyzylbaýyr göwün açar,
Sowuk çeşme suwuň içer,
Şonda dürli malyň seniň.

Dürli-dümen otuň biter,
Her deräň bir ile ýeter,
Hatarlaşyp kerwen öter,
Naýbadaýdyr ýoluň seniň.

Şu ýerde Magtymguly gözü bilen görüp, ýüregine siňen görnüşiň görkünü çekýär.

Tebigatyň şeýle bir kanuny bar. Gözellige guwanmagy başarıana tebigat diňe bir öz görkünü eçilmän, öz howasyndan dem alýanlara ruhy hem fiziki görk eçilýär. Tebigat söýeni söýýär. Oňa – Hakyň emrine sazlaşyp, paýhas, saglyk, ömür, ykbal bermäge gatnaşýar. Ol ynsanyň ruhunyň gözel nygmatyna öwrülýär. Sebäbi her bir ynsanyň ýasaýan ýeri onuň ruhunyň daşky lybasydyr, ykbalynyň derejesidir, ömrüniň dowamlylygydyr. Ýurduny götereni ýurt göterýär. Zeminiň bir bölegi bolan Watan özünüň çuňluklaryna ruh köküni urany sowulmaz Beýik baga öwürýär. Ol bagyň gülleriniň müşküni dünýä ysgaýar. Ol bagyň miwesini dünýä daşaýar. Edil şolar ýaly, Magrymguly Gürgeni göterdi, Gürgen Magtymgulyny tutuş türkmene tanatdy. Onuň ýönekeý sözlerden Gürgeniň suratyny ussatlyk bilen çekişine serediň!

Tokaýlary bardyr gargsy-gamyşly,
Gözelleri bardyr altyn-kümüşli,
Boz güsbent, gyr ýylky, gara gäwmişli,
Araly gäw bolar maly Gürgeniň.

Bu ýerde onuň Gürgene bolan söygüsiniň ruhy örän sada sözler bilen ajaýyp şekil çekmäge kömek edipdir. Sebäbi Gürgeniň ruhy Magtymgulynyň kalbyna siňenligi sebäpli, şahyryň mähirine eýlenip, onuň Alyhezretleri Beýik Söýginiň emri bilen şeýle

şekiller kemala gelendir. Filosofiýanyň bir kanuny bar. Adam başlangışda, entek hiç zada göz ýetirmäňka ýonekeý bolýar. Soň ol tebigatdan, durmuşdan, ylymdan öz paýyny alýar. Dünýewi we dini syrlar ony Hakyň ýoluna we özüne golaýlaşdyrýar. Akyl goýalyp, paýhasyň gözü açylýar. Jahan mekdebini geçen adam kalbyň önümi bolan paýhasa gulak asýar, beýniniň önümi bolan akylyny işledýär. Şeýdip ylahyýete golaýlap, adam ýene başky ýonekeýlige gelýär. Ýone bu ýonekeýlik paýhasly ýonekeýlik. Şol ýonekeýlik onuň paýhasyna, sözüne geçip, diýseň çuň many berýär:

Hasar dagy beýik bolar,
Üsti doly keýik bolar.
Mergenlere seýik bolar,
Barsaň Hasar dagyndadır.

Kuh eýerer ýeriň soltany,
Göwsünde gurmuş dükany,
Üç yüz altmyş pir mekany
Görseň Hasar dagyndadır.

Magtymgulynyň il-güne söýgüsü, halkyň agzybirligini ýola goýmak pikiri, türkmeniň başyny jemlemegiň maksady. Onuň paýhasında dogaýy sözleri oýarýar. Bir döwletli, bir başly bolmagyň çagyryşy bolan «Türkmeniň» diýen şygry Garaşszlyk döwrümize çenli Türkmeniň ýürek aýdymy, özbaşdak döwletsiz iliň agysy bolupdyr diýsek, öte geçmeris:

Köñüller, ýürekler bir bolup başlar,
Tartsa ýygyn erär topraklar, daşlar.
Bir suprada taýýar kylynsa aşlar,
Göteriler ol ykbaly türkmeniň.

Şeýdip, Magtymgulynyň iline bolan söýgüsiniň ruhy Türkmeni gösterdi. Türkmeniň ruhy bolsa, ony dünýä gösterdi. Magtymguly bu zatlary öz şöhratyny ýaýratjak bolup edendir öýdemizok. Bu ýerde söz bilen düşündirip beýan ederden has çuň, ikitaraplaýyn sazlaşyk bar. Muny biz söz ussadynyň öz dili

bilen aýdaýyn:

Älem içde adam galmañ, at gezer,
Bu syrlardan jahan halky ýat gezer.

Älem içre janly-jandardan öñ beýik Taňry tarapdan söz ýaradılypdyr. Magtymguly jahan ýşkyna düşen ýaly, sözüñ hem sözüñ ýşkyna düşüpdir. Onun kalbynda:

Magtymguly many saçar,
Her kim söz lezzetin içer –

ýaly owaz ýaňlanýar. Beýik ussat «Dile gelen sözler köňül nagşydyr» diýip teswirlerek bilen sözüñ gudratyna ynanýar. Ony ýöne bir agza gelen jümle däl-de, Beýik Taňrynyň emri bilen zyvana gelendigini aýdýar. Şonuñ üçin ol:

Sözi Hak agzyma salar?
Bir nepes aýdylan bolar –

diýýär. Hakykatda hem, Hakdan içen Magtymgulynyn sözleriniň ruhy Ölmez-ýitmez bolup galypdyr.

Ýüregine Hakyň söygüsü, jahan söygüsü giren adam Adamzat ýşkyna ulaşyp bilýär.

Meňli hanym golun dişläp,
Bizden ki uýat eýleýir.
Kä daranyp, uz ýörişläp,
Bizden ki uýat eýleýir.

Geýinipdir gyzyl-aly,
Bilmen nedir ýar hyýaly,
Göz edip ýomut-ahaly,
Bizden ki uýat eýleýir.

Şahyryň «Uýat eýleýir» şygryny erkek adam bolup okasaň, gözün gidere, zenan bolup okasaň, görelde alara zat kän.

Illeri bar diňli-diňli,
Sowuk suwly ter öleňli.

Ili – gökleň, ady – Meňli,
Nätzli dildardan aýryldym.

Sygry üns berip okasaň, bu ýerde fiziki aýratynlyk bolsa-da, ruhy aýratynlygyň ýokdugyna düşünýärsiň. Şonuň üçin onuň aýralygynyň içinde wysal, armanlarynyň içinde hoşwagtlyk ýatyr. Sol wysal, şol hoşwagtlyk kä halat Magtymgulyny tutuşlygyna gurşap alýar. Ony biz ussadyň «Bu gün» diýen sygrynda boýdan-başa görýaris:

Dogdy asmanyň Zöhresi,
Çyn aşyga döwran bu gün.
Açyldy zemin lälesi,
Üşbu dünýä reýhan bu gün.

Gülşen içre girer bolsaň,
Gül dessesin titer bolsaň.
Menden habar sorar bolsaň,
Toty güftar zyban bu gün.

Magtymgulynyň şygylarynda watan, il-gün söýgüsü bilen birlikde, adam söýgüsü baş pikir bolup, ol mertebe, dereje, baý, garyplyga seretmezden, adamyň hemmesiniň hem adamdygyny tekrarlaýar.

Adam bolup adam gadryn bilmeýen,
Ondan ki bir otlap ýören mal ýagşy.

Ýa-da:

Aryf bolsaň, aslyn sorma ýigidiň,
Edebinde, ekramynda bellidir.

Magtymguly zemin söýgüsü bilen arş söýgüsini biri-birine garşı goýmaýar. Sebäbi zemin – teniň öyi, arş – ruhuň öyi. Adam bu dünýäde ýaşap ýörkä, ten bilen ruhy biri-birinden aýryp bolmaýsy ýaly, zemin we arş söýgüsini hem aýryp bolmaýar. Hakyky, çyn zemin söýgüsü Hakyň beren peşgeşi hasaplanýar. Dünýä taglymatynda şeýle pikir bar: söýen adam bagtly bolýar.

Söýen adam sagdyn bolýar. Söýen adamyň işi şowly, döwleti rysgally bolýar.

Beýik söz ussadynyň durşy bilen estetikanyň duýgusyna ýugrulan tebigat kanunalaýyklygyndan gelip çykyp, paýhas içre röwüş alyp, zyban içre bina bolan «Gözel sen» şygryna serediň:

Gün hanjary gökden ýere inende,
Güne garşy dogan Aýy, güzel sen.
Usta Japar işi, senjap jüpbesi,
Yspyhanda gurlan ýaýy, güzel sen!

Bu ýerden iki many gelip çykýar. Gözel gyzy juda ajaýyp pursada meñzedilýär. Säher bilen ýerden göge galyp, tutuş jahany ýagtyldýar. Emma Magtymgulynyň gözeli has seýrek hem-de göreniň ýadynda galýan pursada deñelýär. Ýagny, agşamara günbatarda Gün bilen, gündogarda Aý garşylaşýar. Şol pursat Aý diýseň uly, tamdyrdan ýaňy çykan nan ýaly lowursap dursa, Aýy garşylaýan Günüň şöhleleri biygtyýar gökden ýere dökülýär. Şeýle pursatlary görmek we ýuze sylmak sogap diýýärler. Bu ylahy pursat gözelligi söýýän adamyň kalbyna siňýär. Emma mistiki ylymda, Allany ýşkyň Günü, ýerdäki gyzy bolsa ylahy ýşkyň garşysyna dogan Gün, Aý hasaplanýar.

Yşk diýen zady böleklerə bölüp bolmaýar. Zemin söýgusi – Watan, il-gün, tebigat, adamzat, janly-jandarlara bolan söýgi Hakyň söýgüsiniň bir görnüşidir. Sebäbi Ýaradanyň ýaradan zatlaryny söýmegin özi Ýaradany söýmegin bir görnüşidir. Sebäbi şeýle söýgüleri kalbyna salan adam Hudaýyň ýolundan ýörän adam bolýar. Olar mähirli, rehimli ilhalar adam bolýar. Ýürekde yşk olse ilki kem-kemden adamyň ruhy ölüyär, soñ bolsa teni ölüyär. Magtymguly bu jahan barlygyny akyl bilen, paýhas bilen, ruh bilen söýýär. Ol söýgi ony eýýäm zeminde wagty Hakyň alnyna eltip goýýar:

Eý, ýaranlar, bir ýüzi gül, Aýa aşyk bolmuşam,
Barçalar maksudy-gül ragnaýa aşyk bolmuşam,
Bilbilem, bag içre gowgaýa aşyk bolmuşam,
Özi gaýyp, zülpleri ýeldaýa aşyk bolmuşam,
Menzilim dag içredir, sähraýa aşyk bolmuşam.

Ýa-da:

Bir garyp aşyk menem ýar, seni senden isterem,
Gije-ýu gündiz biliň, hüw-haýa aşyk bolmuşam
– diýip, Tañrynyň ýşkyna ulaşan Magtymguly zemin
düşünjesinden, zemin ruhundan ölüp, ylahy paýhasa, ylahy ruha
öwrülýär. Ol fiziki taýdan ölmek däl-de, ruhy taýdan dogulmak.
Üns beriň, biziň pikirimizi şahyryň şu setirleri tassyklasa
gerek:

Bir ahwala duş boldum, gam hüjüm etdi, öldürdi,
Bu işiň serişdesin ýşk okadyp bildirdi,
Bu hala rehmi inip, elim tutup galdyrdy,
Jemal bir jilwe berdi, içim şowka doldurdy,
Sözlemeýin nädeýin, ýaranlar ýardy meni.

Dünýäde iň Beýik ýşkyna düşmekdir. Hakyň ýşkyna
düsen zemin barlyklaryny Hudaýyň ýaradan zatlary hökmünde
söýyär. Olary söýüp bilyänine buýsanýar, şeýle zatlaryň
barlygyna guwanýar. Onsoň ylahydan gelen söýginiň ruhy arş
bilen zemin arasynda perwaz urup ýasaýar. Ol ruh zeminiň,
tebigatyň, adamlaryň kalbyna siňyär.

Öte geçsem, Allam meni bagýslasyn, Magtymgulynyň il-güne,
watana, ýagny jahana bolan söýgüsiniň ruhy sowet ýyllarynda
sergezdan halda gezdi. Hatda onuň Beýik Tañra bolan ýşkyny hem
bir güzel gyza diýip düşündik. Onuň Meñliden başga bir Hudaýy
Ýar edip ýörenini açyp bilmedik.

Herhal, Magtymgulynyň ruhy gaýdyp geldi we onuň söýgi ruhy
kalbymya siňdi. Şonuň üçin indi turkmeniň ýeke-täk
Magtymgulysy bar.

Magtymguly «Güne garşıy dogan Aý» kimin özünü äleme görkezdi.
Biziň dünýä meşhur baýragymyzyň ady Magtymguly adyndaky
Halkara baýragyna öwrüldi.

Magtymgulynyň ýşkynyň ruhy olmez-ýitmezdir. Sygyr ýaly owadan
boluň, adamlar!

Oguljemal ÇARYÝEWA.

edebiyatwesungat_2000 Magtymgulyny öwreniș